

The generalized conclusions of forming experiment confirmed efficiency of methodology of junior teenagers' creative activity forming by means of fine art in the education process of general secondary schools. The developed original technique can be used productively by the teachers, methodologists, heads of art schools, teachers of the higher educational establishments and students of fine arts specialties during the pedagogical practice. Theoretical calculations and experimental results of the study can serve as a basis for updating the contents of fine art training of students in grades 5–6, programs of retraining and professional development of pedagogical staff in the field of fine art education and contribute to the improvement of the system of educational work at schools and extracurricular educational institutions.

The prospects of further development of problem of junior teenagers' creative activity forming are seen in the analysis of creative activity of students of initial and senior school, development of forms and methods of activation of the investigated phenomenon by means of other educational disciplines.

Key words: *creative activity of younger teenagers, the educational potential of the fine arts, the criteria and levels of creativity and innovative artistic and pedagogical methods, forms and means.*

УДК 378. 091. 011. 3–051: 373.1:78

Р. А. Савченко

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ТА СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Організація навчальної взаємодії виступає одним із засобів формування музично-педагогічної компетентності та розглядається як двосторонній суб'єктно-суб'єктний взаємозв'язок, що визначається високою активністю і викладача, і студентів, які утворюють сукупний суб'єкт. У цьому процесі прослідковується така динаміка налагодження взаємодії: від залучення студентів до продуктивної діяльності, когнітивної стратегії виконання дій; через виконання студентами різноманітних завдань із використанням опорних моделей, стратегій за цілеспрямованою підтримкою викладача; до самостійної організації, саморегулювання діяльності без підтримки викладача.

Ключові слова: *музично-педагогічна компетентність, співпраця викладача та студентів, навчальна взаємодія, навчально-коректувальний, навчально-спрямувальний, навчально-закріплюваний види взаємодії.*

Постановка проблеми. Кооперовано-діяльнісний підхід, що став теоретичною основою нашого дослідження, визначив внутрішню цілісність навчальної діяльності студентів і знайшов відображення в обґрунтуванні методики формування музично-педагогічної компетентності майбутніх вихователів і музичних керівників дошкільних навчальних закладів. Концептуальною засадою методики стала суб'єктно-суб'єктна взаємодія, як створення відповідного середовища, що охоплює організацію

навчального процесу, сприятливого як для професійного й особистісного розвитку студента, так і для професійної самореалізації викладача. Ознаками такого середовища визначено: гуманізацію педагогічного процесу, за якої суб'єкт навчання не втрачає своєї індивідуальності; гуманітаризацію наукових методів педагогічного впливу; наближення навчання до реалій життя й використання в цьому сенсі як особистого, так і колективного досвіду; взаємодопомогу, взаємоповагу суб'єктів спілкування. Навчальна взаємодія виступає способом втілення методу в навчально-виховний процес.

Аналіз актуальних досліджень. Педагогічна взаємодія в навчально-виховному процесі вивчалася відомими українськими педагогами Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинським; досліджувалася Ш. Амонашвілі, Л. Виготським, В. Давидовим, Д. Ельконіним, О. Леонтьєвим. На сучасному етапі її теоретичні аспекти обґрунтовано у працях вітчизняних і зарубіжних учених Г. Андреевої, О. Бодальова, Є. Бондаревської, І. Беха, А. Добровича, М. Кагана, В. Куніциної, Х. Лійметса, Б. Ломова, В. Ляудіса, А. Маркової, О. Петровського, В. Рибалки, А. Якіманської та ін. З позиції демократизації навчального процесу актуальним є розвиток ставлення суб'єктів навчального процесу один до одного як цінності, що передбачає визнання права кожного партнера на вияв власної самобутності, особистісних поглядів і позиції.

Головними ознаками суб'єктно-суб'єктних взаємин, що формуються в процесі полісуб'єктної, міжособистісної взаємодії викладача та студентів, визначено їх рівноправність у процесі навчання, відповідно до розподілу обов'язків між ними; усвідомлення ними себе як головних діючих осіб навчально-виховного процесу; визнання пізнавальної діяльності студента як домінуючої в навчальному процесі, що сприяє набуттю ним суб'єктного досвіду; організація навчального процесу відповідно до здібностей, інтересів, ціннісних орієнтацій та суб'єктного досвіду студентів, реалізація їхнього творчого потенціалу. Аналіз наукових досліджень дає змогу виокремити головні складники суб'єктно-суб'єктної взаємодії викладача й студента в навчальному процесі [2; 3; 4], а саме :

- активність суб'єктів у єдності всіх рівнів її організації: фізична; психічна (перцептивна, інтелектуальна, афективна); поведінкова (вербальна й невербальна);
- наявність головних характеристик, що визначають взаємозв'язок суб'єктів (системність, цілеспрямованість, усвідомленість);

- взаємозалежність впливів і очікуваних реакцій суб'єктів, що виявляється в конкретних діях, поведінці;
- наявність психологічного контакту на підставі дії механізмів – інтелектуальна, емоційна, поведінкова погодженість;
- ставлення суб'єктів і мотиваційна готовність до процесу взаємодії;
- вплив спрямованості взаємодії на процес і результат навчального процесу, характер міжособистісних стосунків суб'єктів.

Перелічені складники виявляються у співпраці – прогресивній тенденції сучасної освіти, яка відповідає вимогам розвитку демократичного суспільства; розглядається як сумісна діяльність викладача та студентів, що становлять єдину команду, об'єднані спільною метою та рівними правами щодо участі в управлінні й організації діяльності; виявляють взаєморозуміння, довіру, повагу, відкритість один до одного, що є підґрунтям їхніх позитивних міжособистісних стосунків [2, 406–407]. Ознакою співпраці є розподіл функцій, дій, обов'язків, завдяки чому кожен учасник залучений до процесу й усвідомлює не лише власну заангажованість, але й відповідальність за досягнення спільної мети. Особистість викладача, його професійно значущі якості, що розкриваються у процесі міжособистісної взаємодії, розглядаються в сучасній педагогіці дієвими чинниками формування особистості студента. Функції викладача виявляються в стимулюванні студентів до оволодіння необхідним рівнем самостійності у здійсненні власних висновків, формулюванні власної думки, здійсненні життєвих, професійних виборів, прийнятті важливих рішень, досягненні поставлених цілей. Обґрунтовано й визначальні параметри категорії суб'єкта, знання яких дає змогу викладачеві сприяти студентам у вияві їхньої активної позиції у навчальному процесі, а саме :

- визначення мети навчально-пізнавальної діяльності, завдань кожного її етапу як усвідомлення конкретних результатів, які прагне досягнути особистість;
- самостійної інтерпретації наукової інформації, нових фактів на підставі набутого досвіду, власних спостережень, що дає змогу усвідомлювати сенс наукових понять, теорій;
- свідомого застосування концептуальних підходів, когнітивних стратегій, мисленнєвих операцій для вироблення розуміння наукових понять, положень, умінь виконання навчальних і професійних завдань;
- налагодження зв'язку між науковою інформацією, навчальним змістом й особистісними потребами, інтересами, цінностями, виокремлення в цьому змісті тих ідей, що сприяють розвитку внутрішнього світу;

- самостійного вибору проблем для обговорення або практичного вирішення, змісту, способів виконання різноманітних видів навчально-пізнавальної, практичної діяльності;
- аналізу власного процесу пізнавальної або практичної діяльності, мотивів вибору певних дій, рішень, особистого ставлення до процесу;
- саморегуляції навчально-пізнавальної діяльності як систематичного узгодження одержаних результатів поставленій меті й завданням, зіставлення вражень, емоцій із попередніми очікуваннями, внесення коректив у подальшу організацію діяльності й поведінки;
- взаємообміну власними думками, толерантного ставлення до ідей іншого, аргументації власної позиції з підтвердженням цінності іншої думки [2].

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні навчальної взаємодії викладача та студентів на різних етапах формування музично-педагогічної компетентності майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Співпраця викладача та студента охоплює різні варіанти, форми взаємозв'язків, розподіл ролей, функцій, інтегрування й структурування спільних дій. Кожна з форм суб'єктно-суб'єктної взаємодії, вибір якої зумовлений педагогічною ситуацією, конкретною освітньою метою, навчальним змістом, рівнем мотиваційної та навчальної готовності студентів, визначається певним рівнем співвідношення педагогічного керівництва викладача й активності студентів, мірою втручання педагога в навчальний процес і зростанням самостійності студентів. Упровадження діалогу між суб'єктами навчання як домінуючої форми навчального процесу сприяє: збагаченню змісту навчання інформацією, дидактичним матеріалом, що є особистісно значущим для майбутніх фахівців; залученню студентів до самооцінки та самовдосконалення в різних видах навчально-пізнавальної діяльності, зокрема, у процесі виконання завдань різного ступеня складності; забезпеченню багатоваріантності, гнучкості форм організації різних видів діяльності (індивідуальної, парної, групової, колективної) [5, 8]. Саме в процесі виконання навчально-пізнавальних завдань, що мають професійне спрямування, студенти усвідомлюють себе як педагогів. Особливого значення набувають ті завдання, що передбачають особистісно значущий вибір, пов'язаний із життєвими та професійними цінностями, соціальним досвідом, потребами й інтересами. Таким для майбутніх педагогів є дидактичний матеріал, що охоплює теми, пов'язані з професійною діяльністю та фаховим становленням, передбачає вільне використання

студентами набутих у процесі навчання мовленнєвих умінь, навичок і знань, соціокультурних цінностей, соціально-інтерактивних форм поведінки суб'єктів спілкування. Зазвичай свобода для студентів у навчально-пізнавальній діяльності відносна й обмежена рамками імітації в умовах аудиторного заняття. Змодельовані на заняттях професійні, практичні ситуації повинні бути максимально наближені до реалій життя; учасники навчання повинні бути психологічно готові до прийняття своїх ролей. Моделювання реальних ситуацій у навчальному процесі, імітування певних дій спрямовують студентів до суб'єктно-суб'єктної взаємодії.

Отже, суб'єктно-суб'єктну взаємодію викладача та студентів ми розуміємо як кооперовану діяльність, де кожна з сторін виконує свої функції: викладач організовує сприятливі умови для формування МПК; студенти як колективний суб'єкт через масову пізнавальну діяльність, яка ґрунтується на індивідуальній діяльності кожного суб'єкта-особистості й відбувається у формі співробітництва всіх суб'єктів навчального процесу, засвоюють, інтеріоризують знання, уміння, навички.

За ознакою «учасник взаємодії» в навчально-виховному процесі виокремлюють три схеми: 1) викладач – студент; 2) студент – студент; 3) студент – навчальні засоби [6]. Схема «викладач-студент» не підміняє традиційні методи взаємодії між учасниками освітнього процесу. Викладачі вирішують певне коло завдань: здійснення індивідуального підходу до студентів, сприяння їх самостійній і творчій роботі, підтримка колективної роботи. Після того, як навчальний матеріал наданий студенту, викладачі мають надати допомогу студентам у взаємодії з цим матеріалом, стимулюючи їх інтерес, підтримуючи мотивацію навчання. Крім того, викладач має організувати практичне виконання діяльності, що базується на опанованих теоретичних знаннях, або шляхом маніпулювання інформацією й поняттями, які були їм представлені. Результати перевірки знань мають бути сигналом про необхідність зміни або вдосконалення стратегії навчання. Зазначимо, що, окрім організації навчальної діяльності студента й передачі знань і досвіду, викладач виконує й інші функції: планування, зокрема постановка мети й завдань; організація взаємодії між студентами; регулювання (стимулювання інтересу та підтримка мотивації в студентів); контроль процесу навчання, оцінка й аналіз результатів діяльності. Отже, роль викладача змінюється, вона проявляється у функціях: консультанта, наставника (виявляється в інформуванні, порадах, інформаційній підтримці навчання), менеджера (реалізується в керівництві та мотивації студентів, консультаціях і комунікаціях зі студентами),

фасилітатора (відтворюється в налагодженні й підтримці інформаційних зв'язків і взаємодії між студентами, урегулюванні різних проблем, розв'язанні конфліктів, адаптації студентів до нової форми навчання). За умови використання Інтернету викладач і студент рівні в доступі до інформації, змісту навчання, тому викладач уже не може бути єдиним джерелом фактів, ідей, принципів та іншої інформації.

Схема «студент – студент» відображає взаємодію студентів між собою як партнерів у процесі засвоєння знань, може здійснюватися як за участю викладача, так і без неї, сприяє «опануванню студентами навичок функціонування в групі, формуванню комунікативних здібностей» [5, 27]. Студент отримує можливість залучитися до кращих зразків виконання тих чи інших навчальних завдань студентів з вищим рівнем академічної успішності та з вищим рівнем розвитку здібностей. Вивчення кращих зразків виконання завдань іншими студентами є дуже цінним додатковим джерелом опанування знаннями. Схема «студент – навчальний матеріал» реалізує взаємодію, коли кожний суб'єкт навчання фактично має набути навички конструювання знань у процесі персонального пристосування інформації до когнітивних структур, які в нього вже сформувалися в попередньому досвіді навчання.

За мірою педагогічного втручання й зростання самостійності студентів нами була вибудована така динаміка організації навчальної взаємодії викладача та студентів :

1) організація процесу навчання як подання студентам наукової інформації в закінченій формі та організація процесу осмисленого оволодіння науковими поняттями, теоріями як системою різних взаємозв'язків, що визначають суть цих понять;

2) організація оволодіння науковими знаннями, вміннями за схемою цілеспрямованого поетапного керівництва процесом набуття досвіду, зростання самостійності, творчості студентів;

3) зниження міри втручання педагога в навчально-пізнавальну діяльність студентів, виконання функцій супроводження студентів у процесі пізнання для надання змоги особистості вибрати самостійний шлях міркування, організації процесу набуття власних знань, умінь, пошуку істини.

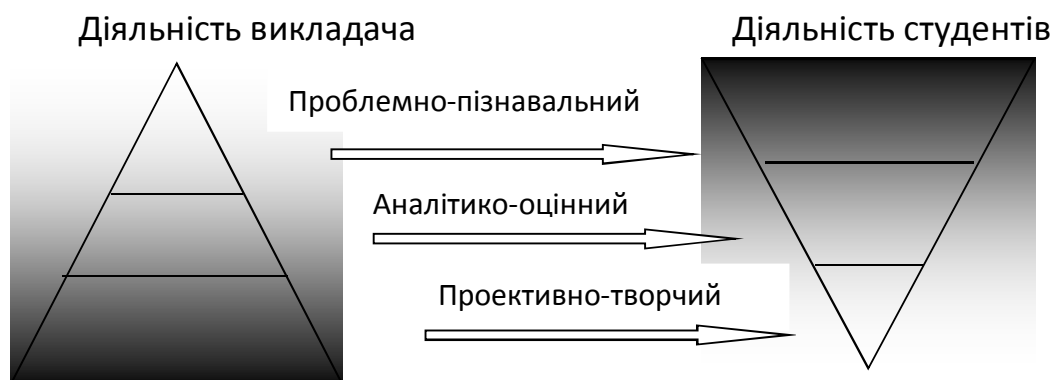
За цією динамікою ведучими типами навчальної взаємодії було визначено:

– навчально-коректувальний, як спільне визначення студентами та викладачем кола актуальних питань музично-педагогічної підготовки, організація викладачем діяльності студентів у напрямі їхнього вирішення;

– навчально-спрямувальний, як співробітництво студентів у контексті оволодіння базисними знаннями курсу «Теорія і методика музичного виховання дітей»;

– навчально-закріплюваний, як самоорганізація студентами навчально-пізнавальної діяльності за рівнями складності та самоконтроль якості підготовки під корегувальним впливом викладача.

Означені види було пов'язано з етапами формування музично-педагогічної компетентності майбутніх педагогів: з першим, проблемно-пізнавальним етапом – організація процесу навчання як подання студентам наукової інформації в закінченій формі та організація процесу осмисленого оволодіння науковими поняттями, теоріями як системою різних взаємозв'язків, що визначають суть цих понять; з другим, аналітико-оцінним етапом – організація оволодіння науковими знаннями, уміннями за схемою цілеспрямованого поетапного керівництва процесом набуття досвіду, зростання самостійності, творчості студентів; з третім, проєктивно-творчим етапом – зниження міри втручання педагога в навчально-пізнавальну діяльність студентів, виконання функцій супроводження студентів у процесі пізнання для надання змоги особистості вибрати самостійний шлях міркування, організації процесу набуття знань, умінь, пошуку (рис. 1).

Рис. 1. Схема звернення спектру активності викладача та студентів у формування музично-педагогічної компетентності майбутніх педагогів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Взаємодію викладача та студента ми розглядаємо як двосторонній суб'єктно-суб'єктний взаємозв'язок, що визначається високою активністю і викладача, і студентів, які утворюють сукупний суб'єкт. У цьому процесі прослідковуються така динаміка налагодження взаємодії: від залучення студентів до продуктивної діяльності, визначення з ними концептуальної моделі, когнітивної стратегії виконання дій, організації первинних спроб виконання процедур; через виконання студентами різноманітних завдань з

використанням опорних моделей, стратегій за цілеспрямованою підтримкою викладача, набуття умінь саморегуляції діяльності; до самостійної організації, саморегулювання діяльності без підтримки викладача, індивідуального формулювання теоретичних положень, ідей щодо її виконання. Перспективою подальших наукових розвідок у цьому напрямі вважаємо визначення та обґрунтування послідовності методичних кроків у реалізації кожного виду навчальної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамян В. Ц. Театральна педагогіка / В. Ц. Абрамян. – К. : Лібра, 1996. – 224 с.
2. Зеер Э. Ф. Психология профессий : учеб. пособие для студ. вузов / Э. Ф. Зеер. – М. : Академ. проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2003. – 336 с.
3. Кондратенко Р. В. Різні підходи до визначення змісту та структури відповідальності / Р. В. Кондратенко // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць / За ред. В.К. Буряка. – Кривий Ріг : КДПУ, 2005. – Вип. 12. – С. 190–198.
4. Кудрявцев В. Т. Выбор и надситуативность в творческом процессе : опыт логико-психологического анализа проблемы / В. Т. Кудрявцев // Психологический журнал. – Т. 18. – 1997. – № 1. – С. 16–30.
5. Паламарчук В. Ф. Техне інтелектус (технологія інтелектуальної діяльності учнів) / В. Ф. Паламарчук. – Суми : ВВП «Мрія-1» АТД, 1999.
6. Osborn A. F. How to become more creative. – New York, 1964. – 85 p.

РЕЗЮМЕ

Савченко Р. А. Особенности учебного взаимодействия преподавателя и студентов в процессе формирования музыкально-педагогической компетентности будущих специалистов дошкольного образования.

Организация учебного взаимодействия выступает одним из средств формирования музыкально-педагогической компетентности и рассматривается как двухсторонняя субъектно-субъектная взаимосвязь, характеризующаяся высокой активностью и преподавателя, и студентов, которые образуют совместный субъект. В этом процессе прослеживается такая динамика налаживания взаимодействия: от привлечения студентов к продуктивной деятельности, когнитивной стратегии исполнения действий; через приобретение умений саморегуляции деятельности с целенаправленной поддержкой преподавателя; до самостоятельной организации, саморегулирования деятельности без поддержки преподавателя.

Ключевые слова: музыкально-педагогическая компетентность; сотрудничество преподавателя и студентов; учебное взаимодействие; учебно-корректирующий вид взаимодействия, учебно-направляющий, учебно-закрепляющий.

SUMMARY

Savchenko R. The specific features of academic interaction of the teacher and students in the process of forming musical and pedagogical competence of preschool education of future specialists.

The organization of training interaction stands as one of the means of forming musical pedagogical competence and is viewed as a bilateral subject-subject interaction that features high activity both on the part of the teacher and students, who together form an aggregate entity. In this process, the following dynamics of interaction arrangement is observed: beginning with the involvement of students in productive activity; establishing a

conceptual model and a cognitive strategy of activities, organizing initial endeavors of procedure performance - together with students; through students' performing of various tasks using reference models and strategies with purpose-driven support from the teacher; acquisition of self-regulation skills; to independent organization, activity self-regulation without any support from the teacher; individual formulation of theoretical statements and ideas with regard to the performance of such activity.

In respect of this dynamics, the following types of training interaction are defined as leading: training and corrective interaction, which is viewed as the determination of the scope of relevant issues of musical and pedagogical training jointly undertaken by the teacher and students, teacher's organizing of student's activities that address the determined scope of issues; training and directive interaction, being student cooperation in the framework of acquisition of the basic knowledge offered as a part of the «Theory and Methodology of Child Education» course; training and solidifying interaction, being student self-organization of learning and cognitive activities by complexity levels and self-monitoring of training quality – subject to the corrective impact of the teacher. The above types of training interaction are linked to the formation of musical pedagogical competence of prospective educators, namely: with the first stage – the problem-cognitive stage – being the organization of training as presentation of scientific information in a complete form to students and the organization of the process of conscious mastery of scientific notions and theories as a system of different interconnections that define the essence of these notions; with the second stage – analytical and evaluative – which is the organization of acquisition of scientific knowledge and skills under the scheme of purposeful staged management of experience acquisition, the increase of students' independence and creativity; with the third stage – project-creative – that presupposes the reduction of the extent of pedagogue's interference with students' learning and cognitive activities, performance of the functions of support of students in the cognitive process aimed at giving an individual the possibility to opt for an independent way of thinking, organizing the process of knowledge and skills acquisition, as well as of the search for truth.

Key words: *musical pedagogical competence, interaction of the teacher and students, training interaction, training and corrective type of interaction, training and directive, training and solidifying.*

УДК 378.124:78:377/378.044

Н. А. Сегеда

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ МАЙБУТНЬОГО МУЗИКАНТА-ПЕДАГОГА

У статті пропонується наукове обґрунтування системи підходів до вирішення проблеми гармонізації культурно-освітнього простору майбутнього музиканта-педагога як методологічної проблеми. На загальнофілософському рівні це холістичний, коеволюційний підходи, які розкривають сутнісні ознаки гармонізації культурно-освітнього простору майбутнього музиканта-педагога як соціокультурного явища, зумовленого критеріями людиномірності освітніх процесів.

Загальнонауковий рівень методології представлений культурологічним і гуманітарним підходами. На конкретнонауковому рівні андрагогічний,